

Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12598
Хмельницького національного
університету,
д.е.н., професору Павлу
ГРИГОРУКУ
вул. Інститутська 11,
м. Хмельницький, 29016

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора економічних наук, професора **Міщук Євгенії Володимирівни** на дисертаційну роботу **Міракіна Василя Васильовича** на тему **«Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань»**, подану до разової спеціалізованої вченої ради Хмельницького національного університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України відбувається в умовах безпрецедентних трансформаційних змін, спричинених повномасштабною збройною агресією, руйнуванням аграрної інфраструктури, вимушеними міграційними процесами та необхідністю структурної перебудови економіки. У цих умовах кооперативні об'єднання як форма колективної господарської діяльності, що поєднує підприємницьку ініціативу з принципами солідарності, взаємодопомоги та демократичного управління, набувають стратегічного значення для сталого розвитку сільських територій, зростання доходів дрібних виробників та зміцнення соціальної згуртованості громад.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Василя Міракіна посилюється кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, світовий досвід переконливо доводить, що кооперативний сектор є потужним стабілізатором національних економік: за даними Міжнародного кооперативного альянсу, у країнах Євросоюзу кооперативи об'єднують понад 300 млн членів, а їх внесок у ВВП ряду держав-членів перевищує 5–7%. Натомість в Україні чисельність аграрних кооперативів залишається істотно нижчою, а їх частка у доданій вартості агропродовольчого ланцюга – мінімальною, що свідчить про недосконалість інституційного середовища, обмежену доступність фінансових ресурсів та слабкість інфраструктури підтримки.

По-друге, повномасштабна війна спричинила катастрофічні наслідки не лише для фізичної інфраструктури, а й для соціально-економічного потенціалу українського села. Падіння рентабельності сільського господарства з 19,4% у 2021 р. до 6,8% у 2022 р., прямі збитки аграрного сектору в розмірі 8,7 млрд доларів США, демографічна криза та руйнування соціальної інфраструктури формують системні виклики, які потребують пошуку нових організаційних форм відновлення господарської активності. Кооперативні об'єднання, завдяки гнучкості структури та орієнтованості на соціальні результати, мають значний потенціал для відіграти ключову роль у повоєнній відбудові регіонів.

По-третє, автор переконливо доводить, що існуюча в Україні система регулювання кооперативного сектору є фрагментованою та неадекватною сучасним викликам, що підтверджується розрахованим Індексом інституційної зрілості кооперації на рівні 0,321 – тобто на нижній межі середнього рівня. Ця невідповідність між застарілими підходами до управління кооперативним рухом та новими реаліями цифрової економіки є ключовою науково-практичною проблемою, на вирішення якої спрямована

дана робота. Таким чином, тема дисертаційного дослідження В.В. Міракіна є беззаперечно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт, що проводяться у Хмельницькому національному університеті. Зокрема, дослідження є складовою частиною наукових тем: «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (номер державної реєстрації: 0122U200189), а також «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін» (номер державної реєстрації: 0122U002372). У межах вказаних тем автором досліджено можливості впровадження кооперативних механізмів взаємодії виробників у контексті цифрових трансформацій аграрного ринку, проаналізовано соціально-економічні умови функціонування кооперативних підприємницьких структур та обґрунтовано методичні підходи до формування механізмів їхнього розвитку.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та прикладні рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі В.В. Міракіна, ґрунтуються на глибокому аналізі значного обсягу наукових джерел, системному підході до предмета дослідження, коректно обраній методології та широкій емпіричній базі, що забезпечує їхню високу наукову обґрунтованість і достовірність.

У роботі здійснено концептуальну розробку соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань як

інтегрованої системи взаємопов'язаних елементів (цілей, принципів, функцій, методів, інструментів) з тривимірною архітектурою (економічний, соціальний, інституційний виміри) та п'ятиблоковою структурною організацією. Це визначення не є декларативним – воно логічно виводиться з аналізу еволюції наукових поглядів на сутність економічного механізму від класичного підходу А. Сміта та кейнсіанської теорії до інституціонального (Д. Норт, О. Вільямсон) та системного підходів і знаходить подальше відображення у побудові структурно-функціональної моделі механізму на засадах кооперативних цінностей і принципів демократичного управління.

Достовірність висновків підтверджується застосуванням комплексу валідованих методів аналізу: системного та структурно-функціонального аналізу для побудови концепції соціально-економічного механізму (розділ 1.3); інституціонального аналізу та методу аналізу ієрархій (АНР) для розрахунку Індексу інституційної зрілості кооперації (розділ 2.1); статистично-аналітичних методів для оцінки динаміки розвитку кооперативного сектору України за період 2010–2024 років (розділ 2.2); економіко-математичного моделювання для апробації пілотного проєкту в Хмельницькому регіоні (розділ 3.3). Емпіричною базою слугували дані Державної служби статистики України, матеріали Міжнародного кооперативного альянсу, результати експертного опитування панелі з 16 фахівців, а також первинна документація 13 сільськогосподарських кооперативів Хмельницької області.

Окремо заслуговує на увагу обґрунтована автором кластерно-кооперативна модель агропідприємництва, яка, на відміну від класичних кластерних моделей, орієнтованих на підвищення конкурентоспроможності комерційних підприємств, забезпечує одночасну координацію дрібних виробників, їх доступ до ринків збуту та справедливий розподіл економічних вигод у межах територіального охоплення «село – місто». Це демонструє

високий рівень міждисциплінарної інтеграції та глибоке розуміння сучасних теорій кооперативного розвитку. Розроблена Інтегрована модель цифрової кооперативної екосистеми (ІМЦКЕ) органічно поєднує принципи кооперативної ідентичності з можливостями національної цифрової інфраструктури та забезпечує синергетичну інтеграцію цифровізації й інституційного реформування кооперативного сектору.

Обґрунтованість рекомендацій підтверджується їх практичним впровадженням, що засвідчено довідками від Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації, Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації, Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради, ГО «Вінницький Бізнес Клуб», ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР», ТОВ «Велесове Поле» та ТОВ «Дубово-Агро».

Таким чином, усі ключові положення, які виносяться на захист, мають належне теоретичне обґрунтування, підтверджуються використанням коректних методологічних засобів та апробовані на прикладі реальних соціально-економічних процесів. Це свідчить про високий ступінь їх достовірності, прикладну цінність та потенціал до застосування в ширшому управлінському середовищі.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота В.В. Міракіна вирізняється високим рівнем наукової новизни, що проявляється як у формулюванні нових концептуальних підходів до аналізу кооперативного підприємництва, так і в удосконаленні існуючих методичних інструментів його регулювання та оцінки в умовах трансформаційних змін.

Ключовим елементом наукової новизни є вперше запропонований методичний підхід до оцінювання інституційного середовища кооперативного

підприємництва, основу якого становить композитний Індекс інституційної зрілості кооперації (ІЗК). Автор виходить за межі традиційних якісних оцінок, інтегруючи в єдиному кількісному показнику формальні (законодавча підтримка, доступність фінансування, ступінь координації, інфраструктурне забезпечення) та неформальні (рівень довіри) інституційні компоненти. Цей підхід забезпечує перехід від фрагментарного якісного аналізу до інтегрованої кількісної оцінки інституційного середовища та створює аналітичне підґрунтя для обґрунтування диференційованих стратегій підтримки кооперативного руху.

Удосконалено низку важливих теоретичних та методичних положень. Зокрема, автором запропоновано розширене трактування підприємницької діяльності, яке, на відміну від існуючих, базується на поєднанні індивідуальних та колективних інтересів, солідарності та спільного розподілу відповідальності за результати господарювання. Удосконалено системну модель факторів розвитку кооперативних об'єднань, яка інтегрує три групи детермінант (інституціональні, економічні та соціальні) з результатами діяльності через систему прямих і зворотних зв'язків. Запропоновано цілісну концепцію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань з тривимірною архітектурою та п'ятиблоковою структурною організацією. Удосконалено кластерно-кооперативну модель агропідприємництва, яка синтезує переваги територіальної концентрації з кооперативними цінностями та забезпечує повну вертикальну інтеграцію ланцюга вартості «село – місто».

Дістали подальшого розвитку трактування поняття «підприємство» як динамічної соціально-економічної системи інтеграції ресурсів, що функціонує на засадах поєднання економічної ефективності, колективних інтересів та соціальної відповідальності; концептуальне обґрунтування Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми як інституційно-технологічної

надбудови з трирівневою архітектурою; структурно-функціональна модель соціально-економічного механізму розвитку аграрних кооперативних об'єднань, інтегрована з ІМЦКЕ та ПЗК як цільовим індикатором.

Таким чином, наукова новизна дисертації полягає не лише у введенні нових методичних інструментів, але й у побудові цілісної методології діагностики, регулювання та розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань у контексті сучасних трансформаційних змін, що становить суттєвий внесок у розвиток економічної науки.

5. Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота В.В. Міракіна на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Структура роботи є логічною, послідовною та відповідає усталеним академічним стандартам. Вона включає всі необхідні елементи: анотацію, вступ, основну частину з трьох розділів, висновки, перелік джерел посилання та додатки. У вступі в повному обсязі розкрито актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, наведено дані щодо апробації результатів та публікацій автора.

Зміст дисертації логічно структурований, викладений академічною українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Загальний обсяг роботи становить 292 сторінки, з них основний текст – 243 сторінки, що відповідає встановленим нормативам. Перелік джерел посилання охоплює сучасні вітчизняні та зарубіжні праці класиків економічної теорії (Р.

Кантільйон, А. Сміт, Й. Шумпетер, Ф. Найт, Д. Норт, О. Вільямсон) та теоретиків кооперативного руху (Р. Оуен, Ш. Фур'є, Ф. Райффайзен, Х. Шульце-Деліч). Ілюстративний матеріал (43 таблиці та 38 рисунків) оформлено коректно та з дотриманням вимог щодо наукової візуалізації даних.

Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, мають підтверджене практичне впровадження у діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань та бізнес-структур, а також відображені у 13 одноосібних наукових публікаціях, з яких 4 – у наукових фахових виданнях України. Це свідчить про високий рівень публічності та наукової верифікації результатів дослідження.

6. Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Аналіз опублікованих наукових праць В.В. Міракіна свідчить про достатню повноту і системність відображення результатів його дисертаційного дослідження. За темою дисертації опубліковано 13 одноосібних наукових праць загальним обсягом 3,27 друк. арк., у тому числі: 4 статті у наукових фахових виданнях України загальним обсягом 1,49 друк. арк.; 9 праць – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У публікаціях автором послідовно висвітлено ключові теоретичні, методичні та прикладні положення дисертації:

– теоретико-методичні основи розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, включаючи обґрунтування концепції соціально-економічного механізму як інтегрованої системи з тривимірною архітектурою;

- методичний підхід до оцінювання інституційного середовища кооперативного підприємництва на основі композитного Індексу інституційної зрілості кооперації (ІЗК);
- аналіз стану та тенденцій розвитку кооперативного сектору України, у тому числі впливу повномасштабного вторгнення на аграрне підприємництво;
- розробку Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми та кластерно-кооперативної моделі агропідприємництва як прикладних інструментів реалізації запропонованого механізму.

Тематика опублікованих праць цілком відповідає змісту основних розділів дисертації, а обсяг особистого внеску здобувача є суттєвим і належним чином зафіксований. Більшість публікацій апробовано в рецензованих фахових виданнях, що засвідчує високий рівень академічної апробації результатів. Таким чином, наукові положення, винесені на захист, знайшли повне і логічне відображення в опублікованих працях В.В. Міракіна.

7. Наукове та практичне значення результатів дослідження

Результати дисертаційного дослідження В.В. Міракіна мають значне наукове і прикладне значення, яке підтверджується як глибиною теоретичного опрацювання тематики, так і впровадженням практичних рекомендацій у діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань та бізнес-структур.

З наукового погляду, автором запропоновано цілісну концепцію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, адаптовану до умов сучасних трансформаційних змін. Розробка композитного Індексу інституційної зрілості кооперації, обґрунтування Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми та кластерно-кооперативної моделі агропідприємництва забезпечують

розширення методологічної бази економічної науки в інституційному, управлінському та цифровому напрямках.

З практичної точки зору, автором створено інструментарій, що дає змогу:

– здійснювати кількісну діагностику стану інституційного середовища кооперативного підприємництва на основі ПЗК та обґрунтовувати диференційовані стратегії підтримки кооперативного руху;

– впроваджувати соціально-економічний механізм розвитку аграрних кооперативних об'єднань на макро-, мезо- та мікрорівнях із вбудованим механізмом зворотного зв'язку та кількісно вимірюваними індикаторами результативності;

– реалізовувати кластерно-кооперативну модель агропідприємництва з повною вертикальною інтеграцією ланцюга вартості «село – місто» та перерозподілом доданої вартості на користь дрібних товаровиробників;

– застосовувати цифрові інструменти кооперативної взаємодії на основі трирівневої архітектури ІМЦКЕ для зниження трансакційних витрат та підвищення рівня довіри між учасниками кооперативних відносин.

Теоретичні, науково-методичні та практичні результати дослідження використано в діяльності Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 4562-34/2025 від 23.12.2025), Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 1973-4/2025 від 26.12.2025), Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради (довідка № 09-16/2025 від 22.12.2025), а також у практиці роботи ГО «Вінницький Бізнес Клуб» (довідка № 4/19 від 15.12.2025), ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР» (довідка № В-18-4 від 19.12.2025), ТОВ «Велесове Поле» (довідка № 15/6 від 27.12.2025) та ТОВ «Дубово-Агро» (довідка № 234 від 24.12.2025).

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Хмельницького національного університету при викладанні дисциплін «Соціальна економіка», «Організація діяльності підприємства», «Економіка суб'єктів підприємницької діяльності», «Основи підприємництва».

Таке широке впровадження демонструє здатність авторських розробок адаптуватися до умов різних організаційних середовищ. Це свідчить про їхню універсальність, придатність до масштабування та стратегічну цінність для України в контексті повоєнного відновлення, цифрової трансформації та євроінтеграції. Отже, результати дисертації В.В. Міракіна мають високу прикладну придатність, підтверджену практикою, а також потенціал для подальшого розвитку в межах освітніх програм, державного управління та наукових досліджень у сфері економіки та соціально-поведінкових наук.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

В цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в дисертаційній роботі В.В. Міракіна, та їх практичне значення, слід відзначити в ній окремі дискусійні моменти та висловити деякі зауваження.

1. У підрозділі 3.3 при апробації пілотного проєкту автор аналізує загальні ризики реалізації та стратегії їх мінімізації, проте недостатньо глибоко розкрито механізми внутрішньокооперативного розподілу господарських ризиків між членами кооперативу. Для аграрних кооперативних об'єднань характерним є комплекс специфічних ризиків (цінові коливання на сільськогосподарську продукцію, кліматичні та погодні фактори, втрати врожаю, асиметричність продуктивності членських господарств), що потребує формалізованих механізмів солідарного розподілу втрат і вигащів. Робота виграла б від обґрунтування економічних інструментів внутрішньокооперативного хеджування ризиків – резервних фондів, диференційованих внесків, моделей колективного страхування та

механізмів вирівнювання доходів між членами з різним рівнем продуктивності.

2. У підрозділах 2.1–2.2 ґрунтовно проаналізовано інституційне середовище кооперативного сектору, проте поза увагою залишилось питання економічної ефективності діючих в Україні державних і регіональних програм підтримки кооперативного руху. Зокрема, відсутній кількісний аналіз результативності використання таких інструментів, як програма «Доступні кредити 5-7-9», державні дотації аграрним кооперативам, грантові механізми міжнародних донорів (ФАО, USAID, програми ЄС), часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки. Доцільно було б оцінити мультиплікативний ефект від кожного гривні бюджетних коштів, спрямованих на підтримку кооперативного сектору, та обґрунтувати рекомендації щодо оптимізації структури державного фінансування з урахуванням принципу найбільшої віддачі на інвестицію.

3. Розроблений у дисертації соціально-економічний механізм апробовано переважно на прикладі сільськогосподарських та аграрних кооперативів, тоді як назва роботи передбачає універсальний характер дослідження стосовно кооперативних об'єднань як таких. Водночас в Україні діють різні види кооперації – обслуговуюча, споживча, кредитна, житлова, виробнича, які мають суттєво відмінні моделі господарювання, структуру доходів та принципи розподілу прибутку. Робота виграла б від обґрунтування адаптаційних модифікацій запропонованого механізму та ПЗК для неаграрних видів кооперації, а також від оцінки специфіки структурно-функціональної моделі для кредитних кооперативів та обслуговуючих кооперативів інших галузей економіки.

4. Запропонована автором система оцінювання базується на ПЗК як цільовому індикаторі мезорівня та інтегрована з результативним блоком соціально-економічного механізму. Однак для практичного управління окремими кооперативними об'єднаннями необхідна також система показників

ефективності мікрорівня. Доцільно було б розробити збалансовану систему КРІ для оцінювання діяльності окремого кооперативу, яка включала б фінансові індикатори (рентабельність на одного члена, оборотність активів, частка реінвестованого прибутку), операційні показники (логістична ефективність, рівень завантаження потужностей, вартість залучення нового члена) та соціальні метрики (рівень утримання членської бази, індекс задоволеності членів, частка молоді у складі кооперативу), що забезпечило б можливість бенчмаркінгу та цілеспрямованого управління на рівні окремих кооперативних структур.

Наведені вище міркування є підставою для дискусії під час захисту дисертації, що підкреслює складність досліджуваної проблематики. Водночас вони не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження, проведеного Міракіним Василем Васильовичем.

9. Загальні висновки

Дисертаційна робота Міракіна Василя Васильовича на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» є самостійно виконаним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що вирізняється високим рівнем теоретичної ґрунтовності, методологічної послідовності та прикладної значущості. У роботі всебічно розкрито сутність та механізми розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань як ключового фактора відбудови аграрного сектору та сталого розвитку сільських територій України.

Обґрунтовано нові концептуальні підходи, зокрема розроблено композитний Індекс інституційної зрілості кооперації, запропоновано цілісну концепцію соціально-економічного механізму з тривимірною архітектурою, обґрунтовано Інтегровану модель цифрової кооперативної екосистеми та удосконалено кластерно-кооперативну модель агропідприємництва, адаптовану до викликів повоєнного відновлення.

Автору вдалося поєднати інструменти економічної теорії, інституціонального аналізу та цифрових технологій, що забезпечило новизну підходу та практичну придатність результатів. Положення дисертації повною мірою оприлюднено в наукових публікаціях, обсяг і кількість яких відповідають вимогам щодо апробації змісту дисертаційної роботи.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що зміст, структура та рівень виконання дисертаційної роботи Міракіна Василя Васильовича відповідає Постанові Кабінету Міністрів про Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12.01.2022 № 44 (із змінами). Автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри маркетингу, обліку,
оподаткування та публічного управління
Криворізького національного університету,
Міністерства освіти і науки України,
доктор економічних наук, професор

Євгенія МІЩУК

Підпис професора Євгенії МІЩУК

ЗАСВІДЧУЮ

Проректор